

Keleti és nyugati szakrális jellemzők találkozása

BALÁS BENEDEK BIBLIA-ILLUSZTRÁCIÓIRÓL

A Magyar Művészeti Akadémia (MMA) három évre szóló, nagy népszerűségnek örvendő ösztöndíja alapvetően meghatározza néhány tehetséges fiatal életét a honi művészet új és legújabb generációjából. Klebelsberg Kunó kultuszminisztersége¹ óta nem volt ilyen léptékű, fiatal művészeket segítő rendszer, melynek köszönhetően 10 művészeti területen évente 100 pályázó nyerheti el a jelentős alkotói támogatást. Az ösztöndíj során a legtöbben folytatják – szerencsés esetben fejlesztik – a korábban megkezdett művészeti kísérleteiket, némelyek pedig a

már elsajátított tudásra építve választanak új projektet. A legritkább eset az, hogy valaki a pályázatában új témát jelöl meg, melyhez alapvetően új technikát is választ. Balás Benedek így döntött, és ennek megfelelően, bátor elhatározással és következetes munkával talált új vizuális kifejezőmódra.

Az iparművészet és tervezőművészet egyik leginkább szerteágazó, gazdag területe a grafika, melyen belül az *illusztráció* önálló szakág, számos egyedi vonatkozással. Valójában ez egy érdekes határterület a képgrafika és az alkalmazott grafika között, hiszen jellegéből adódóan alkalmazkodnia kell a szöveghez, viszont a magas színvonalon megvalósított művek önmagukban, képként is teljes értékű művekké válhatnak. E kettősség a művész életrajzában is megjelenik, hiszen 2003-ban a Magyar Képzőművészeti Egyetem tervezőgrafika szakján diplomázott, tudományos fokozatát pedig már a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen, iparművészként, a vizuális kommunikáció, a grafikai tervezés területén szerezte. Az MMA ösztöndíját 2018-ban az első pályázók között kapta meg, így az induló évfolyam tagjaként 2021-ben zárult le számára ez az intenzív alkotói periódus, melyről így gondolkodik: „A napi tervezőgrafikai munka mellett – az ösztöndíj ösztönzése nélkül – az ember nemigen venné rá magát, hogy magasabb rendű feladatokra is időt szánjon. De hiszem, hogy figyelniük kell a belülről sugalmazott célokra. Ehhez adott kézzelfogható segítséget és egyfajta belső szabadságot az ösztöndíj.”

A Szent Biblia képekben való feldolgozásának igénye évezredek művészeti hagyomány, ezért komoly kihívást jelent erre a témára bármilyen módon reflektálni. A művészettörténetből ismert legnagyobb művészek – Rembrandt, Michelangelo, Caravaggio, sorolhatnánk tovább – és megrendelőik épp oly lényegesnek tartották a szent szöveg jeleneteinek megfestését, illusztrálását, mint például a 19. századi Magyarországon Zichy Mihály

BALÁS Benedek: Vízözön vége (Teremtés 8,1–14). Bibliai illusztrációs sorozat | Benedek BALÁS: End of the Deluge (Genesis 8:1–14). Bible illustrations series | 2021, szitanyomat, 50x35 cm
Fotó: Balás Benedek

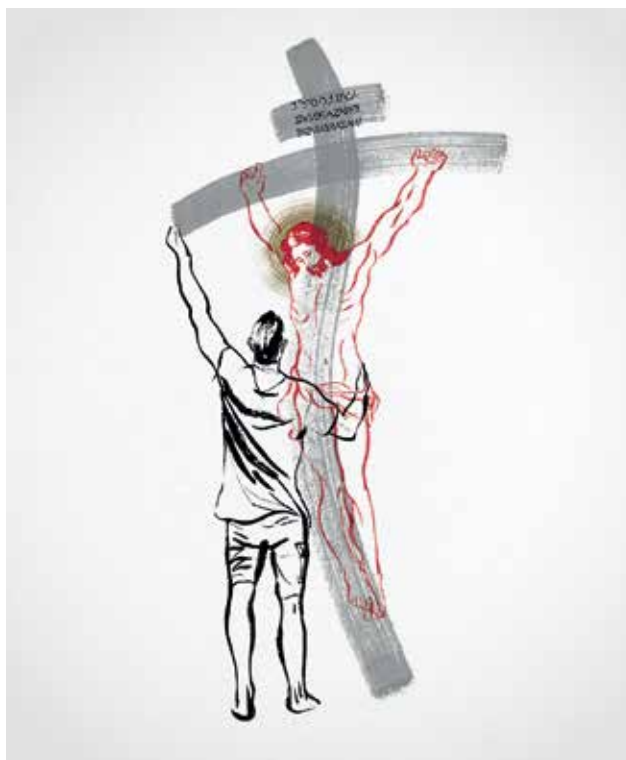
vagy egy évszázaddal később a világhírű Szalay Lajos. Mellettük feltétlenül meg kell említeni az évezredes kódexek miniatúráinak legtöbbször „névtelen” művészeit, akik végtelen alázattal és hittel végezték munkájukat az ismeretlenség homályában.

BALÁS Benedek: Bűnbeesés (Teremtés 3,1–7), részlet. Bibliai illusztrációs sorozat | Benedek BALÁS: The Fall of Man (Genesis 3:1–7), detail. Bible illustrations series | 2021, szitanyomat, a teljes méret: 50x35 cm
Fotó: Balás Benedek

A kutatási szakaszban Balás Benedek számára lényeges volt, hogy többféle módon tájékozódjon. „Elméleti háttér megalapozásával és szemlélődő típusú meditációval is igyekeztem felkészülni a munkára. A Szentírás olvasásán kívül történeti megközelítésű művekkel is foglalkoztam; Gerhard Kroll *Jézus nyomában* (Szent István Társulat, 1985) című könyve nagy hatással volt rám.” Kiemelt szerep jutott az előképek tanulmányozásának is, mind az online és offline elérhető művészettörténeti vonatkozások, mind a hazai és külföldi kiállítások által. Így került a látókörébe például az Országos Széchényi Könyvtárban *A Corvina könyvtár budai műhelye* című kiállítás: „kultúrtörténet, könyv, tipográfia és miniatúrafestészet szempontjából is fontos, a Biblia-illusztrációs kutatási munkámat gazdagította, hiszen itt eredetiben lehetett megcsodálni a kézi illusztrálás remekműveit.”² Figyelemre méltó a kézi

illusztrálás fókuszba helyezése, ugyanis épp ennek okán érdemes tárgyalni a sorozatot. Mindemellett Balásnál a kutatási előzmények kiegészülnek olyan érdekes, az ókor óta ismert – fáradságot és anyagiakat nem kímélő – klasszikus tanulmányokkal, amilyenekkel napjainkban meglehetősen ritkán lehet találkozni. Részint azzal, hogy az ösztöndíjas lényegesnek tartotta a Biblia keletkezésének tájait személyesen bejárni, amit az ösztöndíj segítségével tudott megvalósítani. Másrészt pedig a családját és önmagát is beöltöztette olyan korhűnek ható jelmezekbe, melyeket egyszerű, az otthonában fellelhető kelmékből és tartozékokból állított össze. A választott szövegek képi megjelenítésében azonban már újszerű kifejezésre törekedett. „Próbáltam elvonatkoztatni a megszokott ikonográfiai megoldásoktól, és meglátni, kitalálni új megközelítésű jeleneteket. Megnéztem több bibliai témájú képző- és iparművészeti kiállítást Izraelben, Budapesten és Tihanyban. Nagyon fontos hatással volt rám a munka alakulásában, hogy 2019 tavaszán hatnapos tanulmányúton vettem részt Izraelben: Jézus születésének, tanításának és szenvedésének helyszíneit látogattam meg. Ebbe tartozott a Genezáreti-tó, Tiberias, Kafarnaum, Tabgha, Magdala, Ein Karem, a Holt-tenger vidéke, Jeruzsálem, Betlehem és Jaffa óvárosa. Az egyik legnagyobb élményem a hajnali fényekben tündöklő Gecsemáné-kert, ahol évezredes olajfatorzszeket rajzoltam.

BALÁS Benedek: Jézus a kereszten (János 19,35). Bibliai illusztrációs sorozat | Benedek BALÁS: Jesus on the Cross (John 19:35). Bible illustrations series | 2021, szitanyomat, 50x35 cm
Fotó: Balás Benedek

A legismertebb történelmi filmek megnézése mellett szükségét láttam saját beállítású, jelmezes tanulmányfotók készítésének is.”

Az MMA Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézetében összehívott, rendszeres ösztöndíjas-találkozókon mód nyílik arra, hogy a munka folyamatát bemutató prezentációk kapcsán szakmai diskurzus alakuljon ki a művészkollégák, az iparművészet-tervezőművészet szakosok témavezetője, illetve a mentor között. Kezdetektől fogva ez az összejövetelek egyik leglényegesebb célja. Egy ilyen alkalommal sejlett fel az új technika, a távol-keleti művészetből ismert, szakralitással áthatott gesztusfestés ötlete. Az ösztöndíjas művész régóta vonzódott ebbe az irányba: „Az elkészült grafikákon érzékelhető, hogy nagy csodálójá vagyok a keleti kalligráfiának. Tudtam, hogy vállalkásom legnehezebb része annak a formanyelvnek a létrehozása lesz, ami egyedi és személyes. Többféle karakterű formavilág alakult a terveimben...”

Amire végül rátalált, azzal nem csupán a narratívát kívánta követni, hanem mélyebb gondolatokat és finom lelki rezdüléseket szándékozott előidézni a szemlélőben. Azonban az új kifejezőmód iránti érdeklődés kizárólag azért artikulálódhatott könnyedén művekké, mert a művész kiváló rajztudással rendelkezik, s e tudásból

megannyi vázlat született. E vázlatok széles határok között mozgó, váltott méretű ecsetekkel készültek, a bibliai történetről a művészen létrejövő intenzív vagy gyengéd benyomások alapján. Az ezekből születő festményekben a jelle egyszerűsített, markáns rajzolatok rendkívül érzékenyen megfogalmazott formákkal, arckifejezésekkel és kézmotívumokkal találkoznak. Az így elkészült illusztrációterveket Balás számítógépen véglegesítette, azzal a céllal, hogy csupán néhány színre bontva, a kivitelezés technikájára, a szitázásra alkalmassá váljanak. A távol-keleti hagyományok nyomán jellemző a fekete szín, továbbá az arany meghatározó jelenléte. Ez utóbbi a bizánci keresztény művészet kialakulása óta az isteni dicsőség megjelenítésének egyik leggyakoribb szimbóluma. A művész egy különleges, szemcsés, rusztikusnak ható aranyfestéket alkalmazott, ami testességével valószínűtlenül emelkedik a térbe a többi, neutrális szín fölé.

Nem csupán a tartalmi és formai jegyek, de az egyes jelenetek kiválasztása is sokat elárul az alkotóról. Figyelemre méltó, és valóban rendhagyó, ahogyan Balás Benedek beállít egy-egy kompozíciót. (Az oly sok tekintetben kivételes sorozatból nehéz bármelyiket is kiemelni, e szöveg írója mégis kísérletet tesz rá.)

BALÁS Benedek: A béna meggyógyítása. Vázlatok a Bibliai illusztrációs sorozathoz

Benedek BALÁS: Healing the paralytic. Sketches for the Bible illustrations series | 2021, tus, ecset, cca. 25x35 cm

Fotó: Balás Benedek

A mélyen hívő alkotó személyes hozzáállásának egyik legszebb példája, amikor a keresztre feszített, mégis légiusnak ható corpus előtt maga a művész jelenik meg, karakteresen, ám érzékeny transzparenciával – kortárs öltözékben. A nézőnek háttal állva Krisztus felé fordul, és úgy tűnik, mintha kitárt karjaival enyhíteni kívánná az Istenember kínjait. „...egyszerűen odaképzelttem magam, itt tetten érhető, ahogy belehelyezkedem a történetbe ... áttűnik mindkét alak, jelezve, hogy ez csak egy imaginárius találkozás.” Az áttetszőséggel Balás Benedek másutt is játszik. A *Péter tagadása* című jelenetben (Mk 14,66–72), az önmagát a tébolyig marcangoló, furcsa zsugorulásba roskadt férfi térdén vérvörösen jelenik meg a hazug által odaképzelt rögeszmeként a kakas, ami akkorra már megszólalt... Érzékenységekben többek között kiemelkedő a *Születés* című kép (Lk 2,1–14), ahol a finom ecsetvonásokkal, bravúrosan formált kisdud Jézus a születés valódi, „földi” irányának megfelelően, úgy csusszan elénk, hogy az isteni csodára csupán a lazán odafestett, arany gesztus-glória és egy apró, szintén ragyogó, ezüst csillag utal. Briliáns megoldást jelent, ahogyan a Teremtő szándékát az anya alakjának megjelenése nélkül, a fentről indított, erőteljes, hullámzó, fekete gesztus fejezi ki. Ádám megjelenítése is hasonló a paradicsomi jelenetben. A transzparenciá tette, néhány ecsetvonással felvitt, izmos és szép férfitest a már-már jelle egyszerűsített buja kerted idéző háttér előtt áll. Érdekesség, hogy a tiltott gyümölcs evésén rajtakapott,

fejét zavartan, az Úr megszólításának irányába hátrakapó ember nem az ikonográfiából ismert almát tartja kezében, hanem egy gránátalmát, aminek szintén fontos szemiotikai vonatkozásai vannak a bibliai kontextusban, de megjelenése ebben a jelenetben nem jellemző.

BALÁS Benedek: Alaktanulmány. Vázlatok a Bibliai illusztrációs sorozathoz
 Benedek BALÁS: Figure study. Sketches for the Bible illustrations series
 2021, tus, ecset, cca. 25x35 cm
 Fotó: Balás Benedek

Balás Benedek eddig harmincegy képet tervezett meg, melyekből tizenhat szitázott mű készült el, de még tovább bővíti a sort. Terveinek megfelelően önálló kiállításon mutatta be a kollektívát.³ Grafikai sorozata figyelemre méltó, egyedi példa arra, ahogyan a nyugati szakrális hagyomány egy keleti, illetve távol-keleti vizuális kifejezési mód bevonása által válik a szent narratíva új és nemes feldolgozásává.

F. OROSZ Sára

keramikumművész, művészetelméleti kutató

1. Gróf Klebelsberg Kunó (1875–1932) vallás- és közoktatásügyi miniszter. A Trianon traumájából eszmélő országban kül- és kultúrpolitikai célokat kiemelten támogatott. Ezek az egy évtizedes regnálása alatt, a bethleni konszolidációs időszakban bekövetkezett gazdasági fellendülésnek köszönhetően valósulhattak meg. A Gerevich Tibor és a minisztérium munkatársainak évekig elhúzódó megfeszített munkája következtében 1927-ben alapított Római Magyar Intézet és a hozzá kapcsolódó ösztöndíj-rendszer az egyik legmaradandóbb eredménye lett annak az európai intézményi hálózatnak, amelyet a kormány a hazai magaskultúra nemzetközi kapcsolatainak elmélyítésére szervezett meg Berlinton Párizson át Rómáig. Bizzler István: *Kontuly Béla (1904 –1983)*. Mikes Kiadó, Budapest, 2003, 7., 41., 39–40. Bővebben lásd: F. Orosz Sára: *Vizuális művészet és közösségi tér – XX. századi muráliák jelenléte a Szent István Egyetem Gödöllői Campusán*. Altamira Művészeti Egyesület, Budapest, 2018, 34–35.
2. <https://osztondij.mma-mmki.hu/hirek-esemenyek/1000-eves-biblia-illusztraciok-a-corvinak-mellett-275> – Hozzáférés: 2022. szeptember 30.
3. Balás Benedek *Inspiratio – Biblia-illusztrációk* című kiállítása. Szent István Hitoktatási és Művelődési Ház Szent Korona Galériája, Székesfehérvár, 2022. szeptember 16. – október 8. A kiállítást Sára Ernő, Ferenczy Noémi-díjas grafikusművész, az MMA Iparművészeti és Tervezőművészeti Tagozatának rendes tagja nyitotta meg.

BALÁS Benedek: Péter tagadása (Márk 14,66–72). Bibliai illusztrációs sorozat | Benedek BALÁS: Peter's denial (Mark 14:66–72). Bible illustrations series | 2021, szitanyomat, 50x35 cm
 Fotó: Balás Benedek